

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

1-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

P.S.Otaqulov	
Geografik nomlarni o'rganishga ijtimoiy-ekologik yondashuv	92
B.M.Dehqonov	
Andijon viloyati ekin yerlari monitoringi va uni baholash	97
X.Sh.Djo'raboyeva	
An'anaviy suvdan foydalanish madaniyatining shakllanishida geografik omillarning o'rni.....	101
	ILMIY AXBOROT
M.K.Usmonaliyeva	
Chor Rossiyasi hukmronligi davrida turkiston o'lkasida milliy matbuotning vujudga kelishi.....	105
O.N.Fozilova	
Oybekning bolalarga atalgan hikoyalarida qahramon talqini.....	108
J.J.Mamatisakov	
Bo'lajak geografiya o'qituvchilarini o'quvchilarda geologik bilimlarni takomillashtirishning innovatsion - pedagogik modeli	113
N.B.Yuldasheva	
Ingliz va o'zbek tillari matnlaridagi paremiyalarni tadqiq etishning muxim jihatlari.....	121
G.O.Abdujalilova	
Ekspozitsiya va uning badiiy-estetik funksiyasi	124
X.Z.Umarova	
Epistolary lines: the transformative power of letters in saul bellow's novel «Herzog»	127
D.Hakimova	
Yosh voleybolchilarning maxsus jismoniy sifatlarini rivojlantirish	130
G'.M.Alamov	
Xalq o'yinlari va milliy bellashuvlarning o'quvchi-yoshlarni tarbiyalovchi muhim omil sifatidagi ahamiyati	135
A.K.Xudayberdiyev, M.J.Usmonova	
Yangi O'zbekiston taraqqiyotining yagona to'g'ri yo'li-ta'lim sifatini oshirish.....	139
S.R.Xoliqov	
Yangi O'zbekiston yoshlarining ma'naviyati va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning asosiy usullari	143
M.A.Алиева	
Неомифологизм в творчестве дмитрия сергеевича мерещковского	147
A.Y.Ergashev	
Yangi O'zbekistonda pedagogning maqomi: ijimoiy-falsafiy tasnifi va o'ziga xos xususiyatlari	152
Z.X.Oxunova	
Yangi O'zbekistonda jinoyat va jazo tushunchalarining o'ziga xos xususiyatlari va ijtimoiy-antropologik mazmuni	155
X.J.Isomiddinov	
Yoshlar tafakkurini rivojlantirishning tarixiy-falsafiy jihatlari.....	158
R.D.Mustayev	
Vatanparvarlik tushunchasining tarixiy-falsafiy mohiyati	161
B.I.Muxtoraliev	
Ilk hikoyalaridagi ijodiy o'ziga xoslik	165
D.S.Abdugodirov	
Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-kreativ kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	171
M.M.Azizov	
Methodology of optimizing sports and health programs through scandinavian walking	174
A.U.Xamidjanov	
Yuqori malakali kurashchilarni vazn-bo'y ko'rsatkichlarini model xususiyatlari o'rganish asosida yosh erkin kurashchilarni saralash va yo'naltirish metodikasi.....	181
G.T.Dadamirzayeva	
Inson salomatligi va ruhiyatiga musiqaning ta'siri.....	191

YANGI O‘ZBEKISTONDA PEDAGOGNING MAQOMI: IJIMOY-FALSAFIY TASNIFI VA O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

СТАТУС ПЕДАГОГА В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ: СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКОЕ КЛАССИФИКАЦИЯ И ОСОБЕННОСТИ

THE STATUS OF A PEDAGOGUE IN NEW UZBEKISTAN: SOCIO-PHILOSOPHICAL CLASSIFICATION AND SPECIFIC FEATURES

Ergashev Azizjon Yigitaliyevich¹

¹Farg‘ona davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya

Maqolada Yangi O‘zbekistonda pedagogning maqomini ta‘minlashning ijtimoiy-falsafiy jihatlari, zaruriyati, bugungi kundagi dolzarb masala ekanligi tadqiq qilingan hamda ushbu jarayonda uning ijtimoiy-falsafiy tasnifi va o‘ziga xos xususiyatlari tahlil qilingan.

Аннотация

В статье проанализированы социально-философские аспекты закрепления статуса педагога в Новом Узбекистане, его необходимость, актуальная проблема, а также его социально-философская классификация и особенности в этом процессе.

Abstract

In the article, the socio-philosophical aspects of securing the status of a pedagogue in New Uzbekistan, its necessity, current issue, and its socio-philosophical classification and specific features were analyzed in this process.

Kalit so‘zlar: pedagog, pedagogning maqomi, integratsiya, globalashuv, ijtimoiy, falsafiy, transformatsiya.

Ключевые слова: педагог, статус педагога, интеграция, глобализация, социальная, философская, трансформация.

Key words: pedagogue, status of pedagogue, integration, globalization, social, philosophical, transformation.

KIRISH

Hozirgi kunda iqtidorli yosh avlod va yuqori malakali kadrlarning pedagogika faoliyatiga keng jalb etilishini ta‘minlash uchun ularga alohida huquq va imtiyozlar taqdim etish, pedagog xodimning jamiyatdagi mavqeini oshirishga qaratilgan qator chora-tadbirlarni amalga oshirish, jumladan, ularning maqomini alohida qonun bilan belgilash talab etiladi. Shundan kelib chiqib, pedagog xodimning jamiyatdagi maqomini oshirish, faoliyat bilan bog‘liq huquqiy, ijtimoiy va iqtisodiy munosabatlarni tartibga solish va kasbiy kamol topishi uchun sharoit yaratish hamda huquqiy kafolatlarini ta‘minlash maqsadida bir qancha huquqiy asoslar ishlab chiqildi.

O‘qituvchining ijtimoiy mavqeini o‘rganishning ahamiyati shundaki, uning jamiyatdagi roli deyarli har qanday tarixiy sharoitda nihoyatda yuqori bo‘ladi. O‘qituvchining ijtimoiy mavqeining alohida ahamiyati uning ijtimoiy ko‘payish va yangi avlodlarni ijtimoiylashtirish jarayonidagi funksiyalari bilan belgilanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Pedagog maqomi tavsifi va uni shakllantirish masalalari bo‘yicha V.P.Bezduxov, E.P.Belozertsev, E.V.Bondarevskaya, N.M.Boritko, V.I.Zagvyazinskiy, E.F.Zer, L.B.Itelson, Yu.N.A.Kulyutkin, V.S.S.Suxobskaya kabi tadqiqotchilar ilmiy izlanishlar olib borgan. Ushbu muammoni hal qilishda falsafa (V.K.Lukashevich, T.A.Zagruzina); sotsiologiya (E.S.Zorina, A.I.Kravchenko), psixologiya (K.A.Abulxanova-Slavskaya, B.G.Ananyev, A.G.Asmolov, B.F.Lomov, A.K.Markova, B.D.Parigin, A.V.Petrovskiy, V.I.Slobodchikov, A.S.S.); ta‘lim sotsiologiyasi (I.E.Zadorojnyuk, E.Dyurkgeym), ijtimoiy psixologiya (G.M.Andreeva, J.Mayers) fanlari doirasida tadqiqotlar olib borilgan.

Bundan tashqari, “Pedagogning maqomi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasining Qonuni asosiy manba bo‘lib xizmat qiladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Bugungi kunda mamlakatda barkamol avlodni tarbiyalash uchun davlatimiz rahbariyati tomonidan ko‘plab huquqiy hujjatlar qabul qilindiki, bu eng avvalo, ushbu hujjatlarda kelajak yoshlarini

har tomonlama barkamol, jismonan sog'lom, aqlan yetuk hamda yurt ravnaqi uchun ulkan hissa qo'shadigan avlod etib tarbiyalash bosh maqsad etib belgilangandir.

Har qanday sohaning rivoji, inson aql-zakovatining boyishi tag-zamirida, albatta, ilm-fan va ta'lim bo'ladi. Ta'lim tizimining taraqqiyoti jamiyatning barcha sohalaridagi muvaffaqiyatini ta'minlaydi. Zero, ilm yo'q joyda o'zgarish, rivojlanish va yangilanish bo'lmaydi.

Ijtimoiy institutlar transformatsiyasi jarayonida pedagogning yangi maqomi shakllanadi, uning funksiyalari ta'lim jarayoniga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish hisobiga ortadi. XXI asr – yuksak intellektual salohiyatli, zamonaviy bilim va malakaga ega, yangicha dunyoqarash va mustaqil fikrli mutaxassislar asri. Bunday avlodni tarbiyalashda ustoz-muallimlarning xizmati beqiyos. Zero, hozir jahonda mamlakatning taraqqiyot darajasi pedagoglarning jamiyatda tutgan o'rniga qarab belgilanmoqda.

Ilm-fan va ta'lim-tarbiya - jamiyat va davlatning bugungi, balki ertangi kunini ham hal qiladigan masaladir. Shu bois mamlakatimizda ushbu masalaga davlat miqyosida ulkan e'tibor qaratilmoqda. Qayerdagi, yoshlar ta'lim-tarbiyasi o'z holiga tashlab qo'yilsa, shu joyda jamiyat tanazzulga uchraydi. Ma'rifa'tparvar bobomiz Abdulla Avloniyning "Tarbiya biz uchun yo hayot - yo mamot, yo najot - yo halokat, yo saodat - yo falokat masalasidir" degan chuqur ma'noli so'zlari zamonlar osha o'z qimmatini yo'qotmagan.

Biz farzandlari kelajagi va baxti uchun yashaydigan bolajon xalqmiz. Shu ma'noda, bolalarimiz taqdiri va kelajagini "Otangday ulug'" deb hisoblaydigan ustoz qo'liga ishonib topshiramiz. Ularni yoshlarning porloq kelajagi yo'lida chekkan mashaqqat va to'kkan ko'z nurini hech narsa bilan qiyoslab ham, baholab ham bo'lmaydi. Bugun qanday yutuqqa erishgan bo'lsak, bularning zamirida qadrdon o'qituvchi va ustozlarining hissasi beqiyosdir.

Zamonaviy jamiyatning ijtimoiy tuzilishida o'qituvchining o'rne va rolini ko'rib chiqish ijtimoiy institut sifatida ta'lim tizimining institutsional funksiyalarini aniqlash bilan bog'liq. Ijtimoiy institutlar va ularning vazifalari M.Veber, T.Veblen, E.Dyurkgeym, R.Darendorf, T.Parsons, G.Spenser, J.Smelser, J.Shepanski va boshqalarning asarlarida tahlil qilingan.

Mintaqaviy jamiyatda o'qitish ijtimoiy guruh sifatida jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy hayotida sodir bo'layotgan o'zgarishlar bilan bog'liq holda ijtimoiy tuzilmaning rivojlanishi kontekstida ko'rib chiqiladi. Bu muammoning uslubiy jihatlari A.A.Galkina, Z.T.Golenkova, T.I.Zaslavskaya, V.I.Ilyin, V.V.Radaev, N.M.Rimashevskaya, R.V.Rybkina, F.E.Sheregi va boshqalarning asarlarida ishlab chiqilgan. Tadqiqot metodologiyasida moslashuv jarayonlari sotsiologiyasi muhim o'rin tutadi. Moslashuv muammolari biologlar tomonidan ko'tarilgan va ilmiy asoslangan. Sotsiologiya bu jarayonni o'rganishga faqat 20-asr boshlarida yaqinlashdi. Ijtimoiy moslashuv nazariyasining asoslari J.I.Bristol, F.Znanetski, G.Chetterton-Xil, J.Tompson, M.Torn va boshqalarning asarlarida qo'yildi. Hozirgi vaqtda adaptatsiya sotsiologiyasida status moslashuvi moslashuv turlaridan ajratilmaydi. O'qituvchilarning ijtimoiy-professional guruh sifatida maqomiga moslashish jarayonlari haqidagi mavjud g'oyalar bir-biridan ajralib turadi, muammoning faqat ma'lum jihatlari (qiymat, iqtisodiy) ko'rib chiqiladi. O'qituvchilarning turmush tarzini o'rganish natijalari, ularning turli ijtimoiy subyektlar bilan o'zaro munosabati I.V.Bestujev-Lada, L.M.Drobijeva, E.G.Zborovskiy, F.G.Ziyatdinova, L.P.Kapaeva va boshqa olimlarning asarlarida keltirilgan.

Prezidentimiz tomonidan yaqinda imzolangan "Pedagogning maqomi to'g'risida"gi Qonun mamlakatimizda o'qituvchilarga qaratilayotgan yuksak e'tiborning yana bir amaliy ifodasi bo'ldi. Ushbu hujjatda pedagoglarning huquqlari, majburiyatlari, faoliyatining asosiy kafolatlari, mehnatiga yarasha haq to'lash, rag'batlantirish va ijtimoiy himoya qilish tamoyillari belgilandi.

Ta'lim tashkilotida qonunchilik hujjatlariga muvofiq tuzilgan mehnat shartnomasi asosida ta'lim va tarbiya sohasida kasbiy faoliyatni amalga oshiruvchi hamda tegishli ma'lumotga, kasbiy tayyorgarlikka va ma'naviy-axloqiy fazilatlariga ega bo'lgan jismoniy shaxs pedagogdir.

O'zbekiston Respublikasida pedagogning maqomi tan olinadi. Pedagoglarning o'z kasbiy faoliyatini yuritishi uchun tashkiliy-huquqiy shart-sharoitlar yaratiladi, ularning ijtimoiy himoyasi ta'minlanadi va huquqlari amalga oshirilishi uchun kafolatlar beriladi.

Pedagogning huquqlari, sha'ni, qadr-qimmati va ishchanlik obro'si davlat himoyasi ostida bo'ladi [1].

Pedagogning uning kasbiy faoliyati bilan bog'liq bo'lmagan, lekin siyosiy va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan tadbirlarga (saylovlarni tashkil etish va o'tkazish jarayonlarida ishtirok etishga, test sinovlarida auditoriya nazoratchisi vazifasini bajarish, aholini ro'yxatga olish ishlarida

ko'maklashishga, ta'lim tashkilotlarini tekshirish hamda attestatsiyadan o'tkazish jarayonlarida ekspert sifatida ishtirok etishga va boshqalarga) jalb qilish uning roziligiga ko'ra, u bilan tuzilgan shartnomaga asosan, qo'shimcha haq to'lash evaziga, ishdan bo'sh vaqtida yoki ish joyi bo'yicha o'rtacha ish haqi saqlangan holda amalga oshiriladi.

Pedagogni biron-bir shaklda mehnatga ma'muriy tarzda majburlash, shuningdek pedagogning kasbiy faoliyatiga qonunga xilof ravishda aralashish yoki uning o'z xizmat majburiyatlarini bajarishiga to'sqinlik qilish qonunda belgilangan tartibda javobgarlikka sabab bo'ladi [1].

Albatta, o'qituvchi va murabbiylarning obro'yi joyiga qo'yilsa, mehnatiga munosib haq to'lansa va rag'batlantirilsa ta'lim-tarbiyada sifat o'zgarishlari kuzatilishi, shubhasiz. Boisi, dunyoda rivojlangan davlatlar misolida olib qaralsa o'qituvchiga nisbatan hurmat juda yuqori. Chunki, eng avvalo, ilm-fan va ta'limga qaratilgan ulkan e'tibor tufayli yuksak taraqqiyot va turmush farovonligiga erishish mumkin. Mamlakatimiz oldida turgan eng muhim maqsad ham, vazifa ham -dunyodagi taraqqiy topgan demokratik davlatlar qatoriga kirish, xalqimiz uchun erkin va farovon hayot tarzini qurishdan iborat. Ana shunday sharafli vazifani uddalashda, yurtimizda uchinchi renessansni qurishda kuchli bilim va salohiyatga ega, inson ruhining injenerlari, kelajak bunyodkorlari bo'lmish pedagoglar mehnatiga tayaniladi.

Shu munosabat bilan pedagogik korpusning qadriyat va mafkuraviy yo'nalishlari tizimi o'zgarimoqda. Odamlar o'rtasidagi aloqalarning tabiati va ta'lim va ta'lim sifatini baholash mezonlari asta-sekin o'zgarib bormoqda. Shunday qilib, o'qituvchilarning ijtimoiy mavqeini o'rganishning dolzarbligi zamonaviy jamiyatning rivojlanish yo'nalishi va sur'atlarining o'qituvchilarning ijtimoiy-kasbiy faoliyatiga bog'liqligi bilan belgilanadi. Shunga ko'ra, o'qituvchilarning jamiyatdagi mavqeini o'zgartirishning holati va shartlarini ob'ektiv baholash imkonini beradigan sotsiologik ma'lumotlar zarur. Tadqiqot o'qituvchilarning o'zlarining jamiyatdagi mavqeini, uning ijobiy o'zgarishi imkoniyatlari va vositalarini tushunish uchun sotsiologik ma'lumotlardan foydalanish nuqtai nazaridan dolzarbdir, bu ularning kasbiy faoliyati samaradorligini oshirishga yordam beradi.

XULOSA

Pedagoglar o'sib borayotgan shaxsni shakllantirish subyekti bo'lib, har bir tarixiy davrda ta'lim maqsadlari haqidagi g'oyalarning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi. Ta'lim-tarbiyaga qarashlardagi barcha xilma-xillikka qaramay, tajriba shuni ko'rsatadiki, madaniyat asoslari dastlabki yillarda qo'yilgan. Shuning uchun ham barcha xalqlar o'qituvchining jamiyat hayotidagi o'rnini yuksak qadrlaydi. Jamiyatni inson o'zgartiradi, ta'lim esa insonni o'zgartiradi. Ta'limning markazida esa, avvalambor o'qituvchi turadi. Agar biz ta'lim-tarbiya ishini yuqori darajaga ko'tarmoqchi bo'lsak, biz birinchi navbatda o'qituvchi, muallim, ustoz ijtimoiy maqomini ko'tarishimiz kerak. Chunki, eng avvalo, ilm-fan va ta'limga qaratilgan ulkan e'tibor tufayli yuksak taraqqiyot va turmush farovonligiga erishish mumkin. Mamlakatimiz oldida turgan eng muhim maqsad ham, vazifa ham dunyodagi taraqqiy topgan demokratik davlatlar qatoriga kirish, xalqimiz uchun erkin va farovon hayot tarzini qurishdan iborat.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. "Pedagogning maqomi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni – 2024. <https://lex.uz/docs/-6786401>
2. Ануфриев Е. А. Социальный статус и активность личности. М.: Мысль, 1984. - 123 с.
3. Вершловский С. Г. Учитель о себе и о профессии. JL: Знание, 1988.-32 с.
4. Герасимова Н. В. Социальная адаптация пожилых людей к современной ситуации: Автореф дис. . канд. социол. наук. Саранск, 2001. -25 с.
5. Гибадуллина, Ю.М. Профессиональная подготовка педагогов в процессе интеграции формального, неформального и информального образования / Ю.М.Гибадуллина // Фундаментальные исследования. – 2014. – № 11 (10). – С. 2253-2256 (0,4 п.л.).
6. Стародубцева Л. Динамика социального статуса педагогов: На примере Республики Мордовия. Автореферат дисс. канд. социол. наук. Саранск, 2003.